

mu um

mus
museumtijdschrift

KUNST
ERFGELD
& DESIGN

10 | 1 september 2010 | € 6,95

Marlene Dumas
moedert en verlicht

Siena
Hout van Oe over
monochrome modernisme

Columns
Ook de Jong kijkt
Maria Barmes wandelt

Mark Rothko

niets dan kleur

+ gratis: de tentoonstellingsagenda

Ieder zijn eigen Rothko

Geïnspireerd door de fresco's van Fra Angelico, maakte Mark Rothko schilderijen, die nog altijd een intense, spirituele ervaring opleveren.

DOOR EDO DIJKSTERHUIS

'Schilderen na de dood van God' zou een tentoonstelling kunnen heten die de nadruk legt op Rothko's existentialistische zoektocht naar zingeving.

de Amerikaanse abstract-expressionist Mark Rothko is 'gefundenes Fressen' voor critici en tentoonstellingsmakers. Zijn kunst leent zich voor het plakken van uiteenlopende etiketten, voor het uitdiepen van ontelbare invalshoeken. Zo is Rothko (in 1903 geboren als Marcus Rothkowitz) te presenteren als erfgenaam van de Romantiek, opvolger van de Britse landschapsschilder William Turner en diens Duitse tijdgenoot Caspar David Friedrich. 'Schilderen na de dood van God' zou een tentoonstelling kunnen heten die de nadruk legt op Rothko's existentialistische zoektocht naar zingeving. 'Drama en depressie' kan net zo goed, als de in steek autobiografisch is en inzoomt op de zwaar-moedige natuur van de schilder, die doorklinkt in de donkere werken van vlak voor

Hans Namuth, Mark Rothko in zijn atelier in East Hampton, 1964. C-print, 34,5 x 49,8 cm

ROTHKO EN DE MARKT

Rothko hoort in de kunstmarkt bij de absolute top. De afgelopen tien jaar zijn de prijzen voor zijn werk geëxplodeerd. In 2005 al verbrak hij het veilingrecord voor naoorlogse schilderkunst toen *Homage to Matisse* (1953) voor 22,5 miljoen dollar werd verkocht. Twee jaar later werd *White Center (Yellow, Pink and Lavender on Rose)*, uit 1950, afgehamerd op bijna 73 miljoen dollar. Topjaar voor Rothkoveilingen was 2012. *Orange, Red, Yellow* (1961) werd voor bijna 87 miljoen dollar verkocht. Opmerkelijk genoeg is de Rothko-markt bijna honderd procent Amerikaans.

Als zijn ontwikkeling hier was gestopt dan had hij het waarschijnlijk niet verder geschopt dan als voetnoot in de kunstgeschiedenis.

'Seated Woman', jaren 1930, waterverf en gouache op papier, 30,5 x 20,3 cm

zijn zelfmoord in 1970.

Het Gemeentemuseum Den Haag kiest voor de vergelijking met Piet Mondriaan en ook die aanpak is logisch. Rothko was beïnvloed door de Nederlander, dat heeft hij zelf vaak toegegeven. Hij bewonderde Mondriaans gevoel voor kleur, noemde hem "de meest sensuele schilder" die hij kende. Ook deelde hij met de pionier van het neoplasticisme een hang naar spiritualiteit, niet zozeer naar Mondriaans theosofie, maar naar de kabbala uit zijn eigen joodse jeugd in Letland en naar de christelijke mystiek. En net als Mondriaan begon hij als figuratief schilder om via een aantal omwegen tot zijn abstracte hoogtepunt te komen.

Praktisch is de keuze voor de vergelijking met Mondriaan ook: het Gemeentemuseum bezit de grootste en beste collectie Mondriaans ter wereld. Dit overzicht van Rothko biedt de mogelijkheid die collectie weer eens op een andere manier voor het voetlicht te brengen. Waarmee je bijna zou vergeten dat het hier niet om Mondriaan gaat maar om Rothko. En dat dit de eerste

grote Rothkotentoonstelling is in Nederland sinds veertig jaar.

Het is Matisse, die Rothko's genie echt wakker kust. Om precies te zijn: zijn *Rode studio* (1911), dat in het Museum of Modern Art in New York hangt. In 1949 raakt Rothko geobsedeerd door het doek. "Door maandenlang iedere dag naar dat werk te kijken, is mijn complete schilderkunst ontstaan", stelt hij in 1960 onomwonden in een interview. Het is vooral het intense, dominante rood dat het doek van Matisse in vuur en vlam zet, waardoor Rothko zo wordt geraakt. De kleur is hier belangrijker dan de figuren – schetsmatig meubilair en afbeeldingen van Matisse's eigen werk. Rothko zal in zijn abstracte werk nog een stap verder gaan: kleur en figuur vallen samen, de kleur wordt de figuur.

Maar voordat het zover is, moet hij eerst een weg afleggen langs meer traditionele halteplaatsen. Rothko's eerste invloed is de kubist Max Weber, vanaf 1923 zijn docent bij de Art Student League waar de geësjeeide Yale-student lessen volgt. Het werk op zijn eerste tentoonstellingen in galeriën en musea refereert aan het expressionisme van Nolde, Kirchner en Beckmann. Rothko's palet is in deze jaren behoorlijk vlak en vaal. De voorstellingen in de vroege schilderijen – interieurs, naakten, stadsgezichten – zijn nogal plat, de vlakken zijn afgebakend door donkere contouren. De stemming is somber.

voetnoot

In de jaren dertig slaat Rothko een surrealistische weg in en in het decennium daarna is het de invloed van Miró, Picasso, Ernst en Masson die zijn sporen nalaat. Dat hij goed naar Mondriaan heeft gekeken, blijkt bijvoorbeeld uit *Subway Scene* (1941), waarin het metroperron met pilaren in rechthoekige vormen is verdeeld. Rothko's werk wordt in die tijd gewaardeerd door collega's en publiek, hoewel hij niet zo succesvol is dat hij zijn onderwijsbaan kan opzeggen. Als zijn ontwikkeling hier was gestopt dan had hij het waarschijnlijk niet verder geschopt dan als voetnoot in de kunstgeschiedenis: te kun-

'Underground Fantasy', ca. 1940, olie op doek, 87,3 x 118,2 cm

"Blurry Mondrians" noemde een criticus de Colourfield Paintings van Mark Rothko ooit. Rothko was 'not amused'. Toch heeft Mondriaan hem onmiskenbaar geïnspireerd. De circa vijftig werken die in het Gemeentemuseum zijn te zien, omspannen Rothko's hele carrière, waaronder zijn vroegere, figuratieve werk. Een van de opvallende parallellen tussen het werk van Rothko en Mondriaan zit hem in de waardering ervan. Hoewel beide kunstenaars in Amerika gezien werden als groot kunstenaar, vertegenwoordigers van twee generaties abstracte kunst, werd hun beider vroege werk veronachtzaamd en niet meegenomen in die waardering.

'Untitled', 1958, acryl op papier, 152,08 x 107 cm

'Untitled', 1953, olieverf op doek, 195 x 172,1 cm

dig om weggezet te worden als epigoon, te weinig eigen om als grootheid te worden gecanoniseerd. Dat hij tegenwoordig wordt beschouwd als een van de belangrijkste schilders van de twintigste eeuw heeft hij dan ook te danken aan de abstracte werken in wat nu 'classic style' wordt genoemd, die hij produceert na zijn confrontatie met Matisse in 1949.

In de jaren voor het ontstaan van deze Colourfield Paintings houdt hij zich intensief bezig met mythologie. De psychoanalytische droomtheorieën van Jung en Freud maken diepe indruk op hem, net als *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik* van de 'filosoof met de hamer' Friedrich Nietzsche. In een wereld waar concentratiekampen bestaan en God afwezig of ongeïnteresseerd is, kunnen mythen de spirituele leegte opvullen. Rothko distantieert zich later weer van zijn zelf gekozen titel van 'mythemaker', maar zijn intentie blijft gelijk: hij wil de kijker recht in zijn ziel raken en hem een glimp gunnen van de oerkracht achter de zichtbare werkelijkheid. Hij wil pure emotie vatten in niets anders dan kleur.

ochtendlicht

De laatste twintig jaar van zijn leven schildert Rothko grote doeken met twee of meer kleurvlakken erop, soms gescheiden door een streep wit of omkaderd door een melkachtig golfje grijs. Glorieus contrasterende composities in rood en geel maakt hij, maar ook veel zwaardere werken met zuigend zwart en een rood dat in de jaren zestig lijkt uit te doven. Zijn laatste werken worden gedomineerd door aardetinten, grijzen en zwart, soms met een plots opduikend schokkend helder roze.

Versuit zijn bekendste werk maakt Rothko in opdracht van drankenfabrikant Joseph Seagram and Sons, grote muurschilderingen bedoeld voor het restaurant The Four Seasons aan de New Yorkse Park Avenue. Na een bezoek aan het restaurant trekt Rothko zijn werk echter terug, omdat hij het er te chique vindt en zijn werk slechts decoratie zou zijn voor ongeïnteresseerde rijke gasten. De enorme doeken, die gewoon Seagram Murals zijn blijven heten, raken verspreid en zijn sindsdien te zien in het Kawamura Memorial Museum in Nagasaki, de National Gallery of Art in Washington en Tate Modern in Londen. Op zijn reizen door Italië komt Rothko in aanraking met de muurschilderingen in

Zijn laatste werken worden gedomineerd door aardetinten, grijsen en zwart, soms met een plots opduikend schokkend helder roze.

Pompeï, die hij bewondert. In Florence vergaapt hij zich aan de fresco's van de vroege Renaissanceschilder Fra Angelico. Hier voelt hij wat hij zelf ook nastreeft: schilderkunst als een religieuze ervaring. Rothko's doeken lijken te vibreren, dif-fuus als wolken waar je naar opkijkt, maar die je niet kunt vastpakken. Om dat effect te krijgen, schildert hij meerdere lagen verf over elkaar heen. Voor de ondergrond gebruikt hij een mengsel van poederpigment en lijm, gemaakt van konijn-huid. Daaroverheen een laag olieverf, die hij grotendeels wegschraapt, zodat een dunne, bijna doorzichtige laag ontstaat die aan de randen lijkt op te lossen. Dit procedé wordt een aantal keren herhaald met telkens net andere tinten, waardoor diepte en warmte ontstaan.

Rothko werkt het liefst tussen vijf uur en tien uur 's ochtends. Om het ochtendlicht te dempen, timmert hij een stuk parachutestof voor het daklicht van zijn atelier. Diezelfde lichtomstandigheden verlangt hij ook van de musea en galeries die zijn werk tonen. Behalve met kleurenstalen om de precieze tint van de wanden te bepalen, gaan zijn schilderijen nooit op reis zonder instructies over belichting: niet te sterk strijktlicht, liefst afkomstig van een lamp op grote afstand van het werk. Dit alles om de ervaring van het werk te versterken en de kijker het gevoel te geven dat hij het schilderij wordt ingezogen. Rothko noemt zijn werken ook niet voor niets 'façades'. Want daar, in het schilderij en achter de laag pigment, wacht de ultieme kennis, de extase van het niets, de liefde, de dood – het antwoord is afhankelijk van welke Rothko je wilt zien.

Edo Dijksterhuis is kunstercriticus

Mark Rothko, 20 september t/m 1 maart, Gemeentemuseum Stadhouders-
laan 41, Den Haag; di t/m zo 11-17;
MK gratis; catalogus € 24,95 [uitgeverij
Nannibaal]; www.gemeentemuseum.nl

Hijk op www.museumtijdschrift.nl
voor een recensie